MAGYAR ÉPITŐ MŰVÉSZET

SZERKESZTI: FÜHRER MIKLÓS

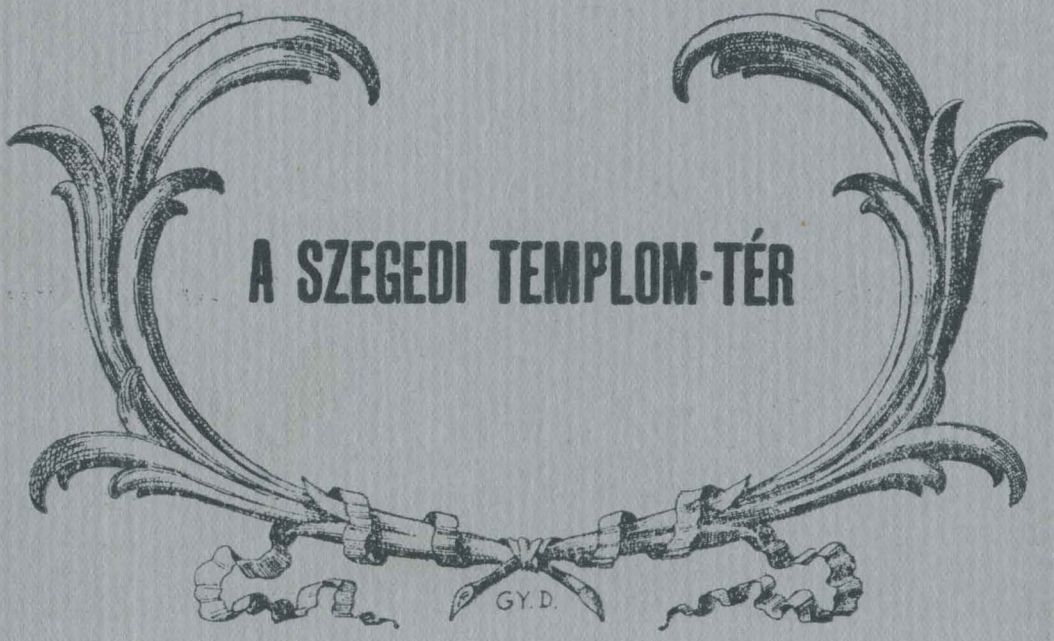

XXX. ÉVF. 1930 12. SZÁM

MEGJELENIK MINDEN HÓBAN
ELŐFIZETÉSI ÁR EGY ÉVRE 32 PENGŐ
EGYES FÜZET ÁRA 7 PENGŐ

CSÉPAY JENŐ

OKL. MÉRNÖK
V. MŰEGYETEMI TANÁRSEGÉD

„ELEKTRIC“
VILLAMOSSÁGI
ÉS MŰSZAKI B. T.

BUDAPEST, IX., TOMPA-UTCA 14.

TELEFON: J. 403—77

KRISZTIÁN SÁNDOR

SZOBRÁSZ

BUDAPEST, VII., GYARMAT-UTCA 12. TELEFON: JÓZSEF 396-80

WESZELY LIPÓT

FOTOKÉMIGRAFIAI MŰINTÉZETE

BUDAPEST
V., DOROTTYA-UTCA 11. SZ.

TELEFON: AUTOMATA 822—19

E FÜZET ÖSSZES
KLISÉIT CÉGÜNK
KÉSZÍTETTE

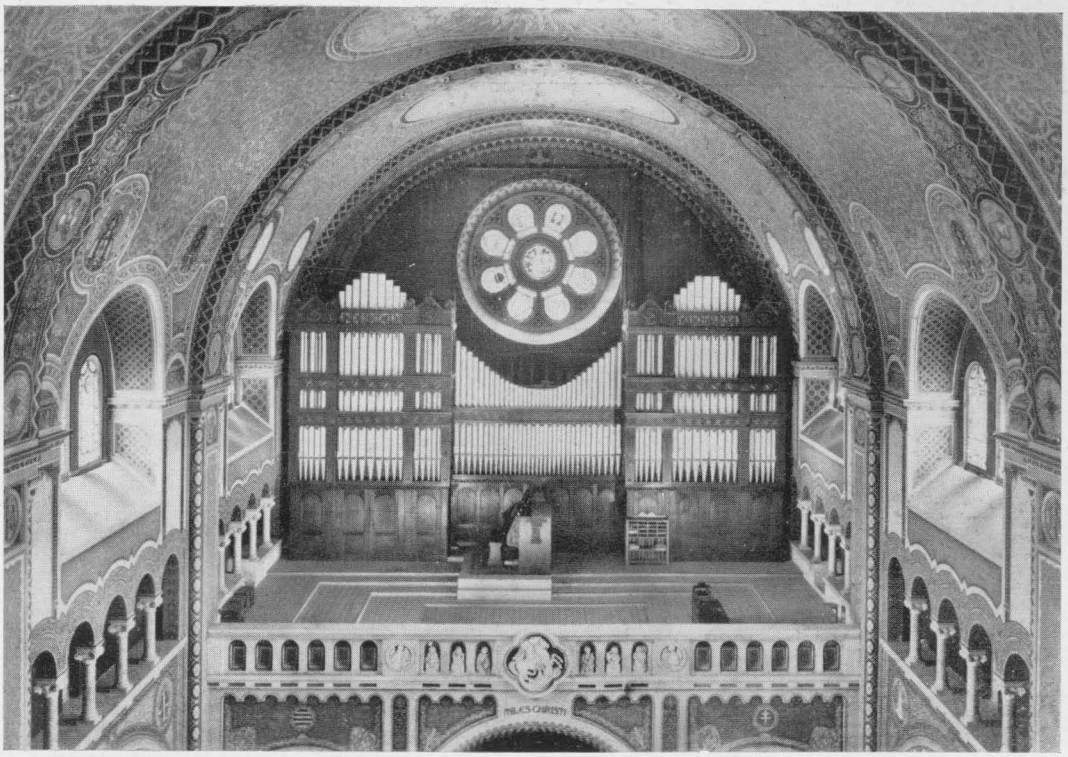

A SZEGEDI FOGADALMI TEMPLOM ORGONÁJA

ÖT MANUÁLOS, 101 JÁTÉKÚ, 7300 ALAPOT SZÁMLÁLÓ, ELEKTROMOS SZERKEZETŰ ORGONA. EURÓPA LEGNAGYOBB ÉS LEGMODERNEBB ORGONÁJA. — KÉSZÍTETTE:

ANGSTER JÓZSEF ÉS FIA ORGONA- ÉS HARMÓNIUM-GYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG PÉCS

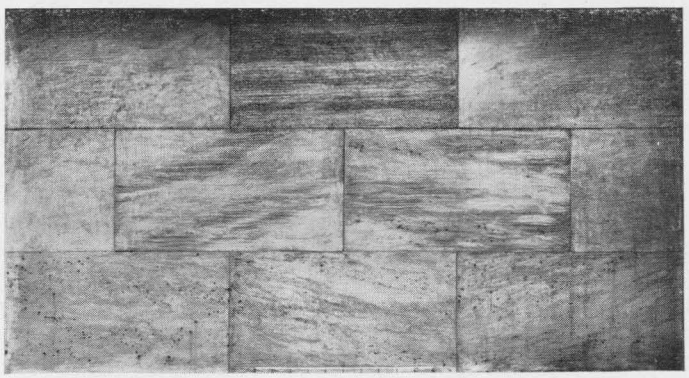

TRAVERTIN KŐUTÁNZAT.

A SABLONOS, MINDEN SZÍN- ÉS STRUKTURA-NÉLKÜLI, A MAI MODERN IRÁNYZATNAK MÁR MEG NEM FELELŐ, KÖZÖNSÉGES MŰKŐ HELYÉBE OLYAN ÖSSZETÉTELŰ **TRAVERTIN KŐUTÁNZATÚ ANYAGOT** SIKERÜLT ELŐÁLLÍTANI

RÁKOS SZOBRÁSZNAK, BUDAPEST, SZT. DOMONKOS-U. 5,

MELY A MODERN ÉPÍTÉSZETBEN NÉLKÜLÖZHETETLENNÉ VÁLIK AZÁLTAL, HOGY FELHASZNÁLÁSÁVAL A TERVEZŐ ÉPÍTÉSZ TETSZÉS SZERINTI SZÍNT ÉS STRUKTURÁT ALKALMAZHAT, A JELENLEGI MŰKŐTŐL ELTÉRŐLEG, NEMCSAK SÖTÉT, HANEM VILÁGOS SZÍNBEN, MINDEN MÉRETŰ ÉS FORMÁJÚ VASBETÉTES LEMEZEKBEN.

AZ ANYAG A M. KIR. JÓZSEF-MŰEGYETEM 86. SZÁMÚ HIVATALOS BIZONYÍTVÁNYA SZERINT TELJESEN FAGYÁLLÓ ÉS ALIG VALAMIVEL DRÁGÁBB A RENDES MŰKŐNÉL.

RERRICH BÉLA: A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR — A NEMZETI EMLÉKCSARNOK

A szegedi Templom-tér.

Nagyszabású építészeti alkotások legtöbbször egy széles látókörű, hatalmas akaratú és kitűnő szervezőképességű egyéniség nevéhez fűződnek. Ha az eszme megvalósítására megértő közvéleményre, kitűnő munkatársakra is talál, az elgondolás igazi atyja mégis a tervet először megálmodó, szellemi architektus marad. Így volt ez régen, mikor gúlák, akropolisok, reneszánsz templomok, barokk kastélyok épültek és így van ez ma is, midőn hatalmas gyárak, tudományos intézetek, árúházak, felhőkarcolók nőnek ki a földből. Csak a középkori székesegyházak kivételek, mert itt az Isten eszméjében egyesülő polgári közületek építkeztek századokon át, szinte egy ember szellemében, de igazi kommunitásban.

A XX. század meghozta a szervezett tömegek érvényesülését, egyúttal azonban a vezéregyéniségnek eszméi nevében való együttes munkát is. Külsőleg ez sehol sem fejlődik ki olyan világosan, mint a mai építészetben. Különböző, egymástól függetlenül elgondolt házak helyett most nagyszabású és egységes építészeti kompoziciók jönnek létre, legyenek akár egységes intézmények otthonai, akár sok család egymás melletti lakásai. A XX. század a kollektív összeolvadás és az egy eszme jegyében meghozta az új monumentális architekturát.

Külföldön már számos ilyen egységes építészeti kompozicióval találkozunk, nálunk azonban a szegedi egyetem természettudományi intézeteinek és a püspöki palotának, valamint az egyházi intézményeknek architektonikus összefoglalása az első ilyen építészeti megvalósulás. Gróf *Klebelsberg* Kuno kultuszminiszter örökké tevékeny, a kor szellemiségét híven megérző agyában született meg ez a nagyszabású építészeti elgondolás. Ő a szegedi Templom-tér gyönyörű, árkádos épületegységének az igazi kigondolója. Elmélyedő töprengés után jött rá arra, miként lehetne a különböző rendeltetésű épületeket úgy megtervezni, hogy azok nagy egységben és harmonikusan vegyék körül a már megépült Fogadalmi templomot.

Az új Fogadalmi templom fehér kőből és vörös téglából való neoromán architekturája megkövetelte, hogy vele harmonikus ízlésben oldassanak meg a teret

EGRI ÉS FIA DR. EGRI ISTVÁN
OKLEVELES GÉPÉSZMÉRNÖK
BUDAPEST, VII., ROTTENBILLER-UTCA 28. SZ.
TELEFON: JÓZSEF 318—01 TELEFON: JÓZSEF 318—01
KÖZPONTI FŰTÉS
VÍZVEZETÉK
CSATORNÁZÁS

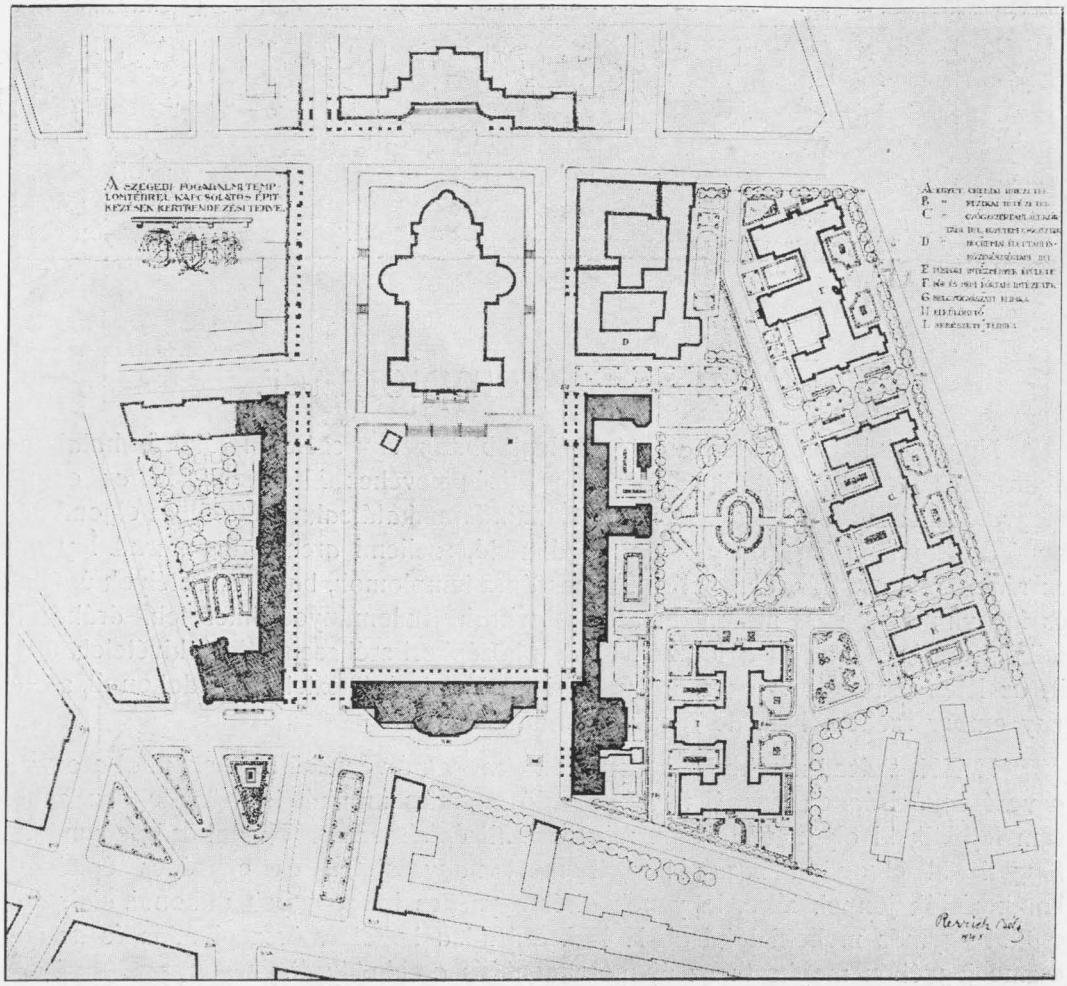

RERRICH BÉLA: A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR HELYSZÍNRAJZ

határoló építkezések is. Éppen azért került ki *Rerrich* Bélának késői középkori olasz palotákra emlékeztető terve győztesen a pályázatból, mert az ő elgondolása biztosította legtökéletesebben a harmoniát a már meglevő templom és az emelendő épületek között. Itt elhibázott lett volna bármilyen önmagában mesterinek elképzelt, történeti hangulatú, vagy modern koncepciójú homlokzatsor, ha nem számolt volna az egyház architekturája által megütött akkorddal.

Másik föltétele volt a művészi hatás zavartalanságának a tér egységes, zárt, udvarszerű kiképzése. Régi tanítása a művészettörténetnek, hogy minden időben az elhatárolt, utcatorkolatoktól, keresztezésektől mentes terek a legművészibb hatásúak. Épültek légyen azok akár csúcsíves, akár reneszánsz, vagy akárminő stílusban. A velencei Szent Márk-tér is ennek köszönheti fantasztikus épület-homlokzatain kívül páratlan művészi, teremszerű hatását. Szegeden még inkább a tér nagyvonalú kialakítása, az arányok artisztikuma, a tömegek helyes egyensúlya volt a fontos, mert a feladat természete miatt és a költségek kímélése végett nem

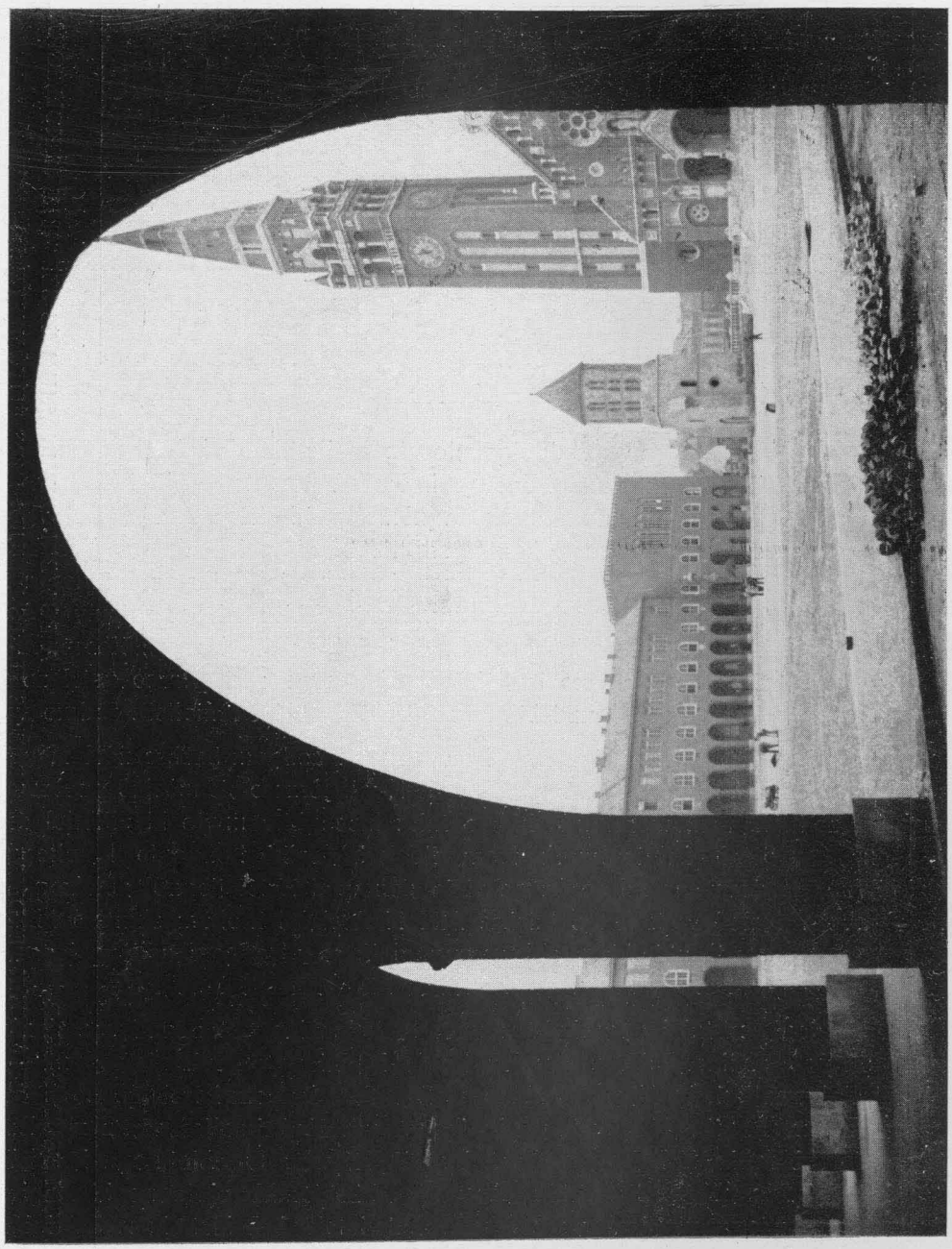

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR

KILÁTÁS A TEMPLOM-TÉRRE

RERRICH BÉLA

RERRICH BÉLA

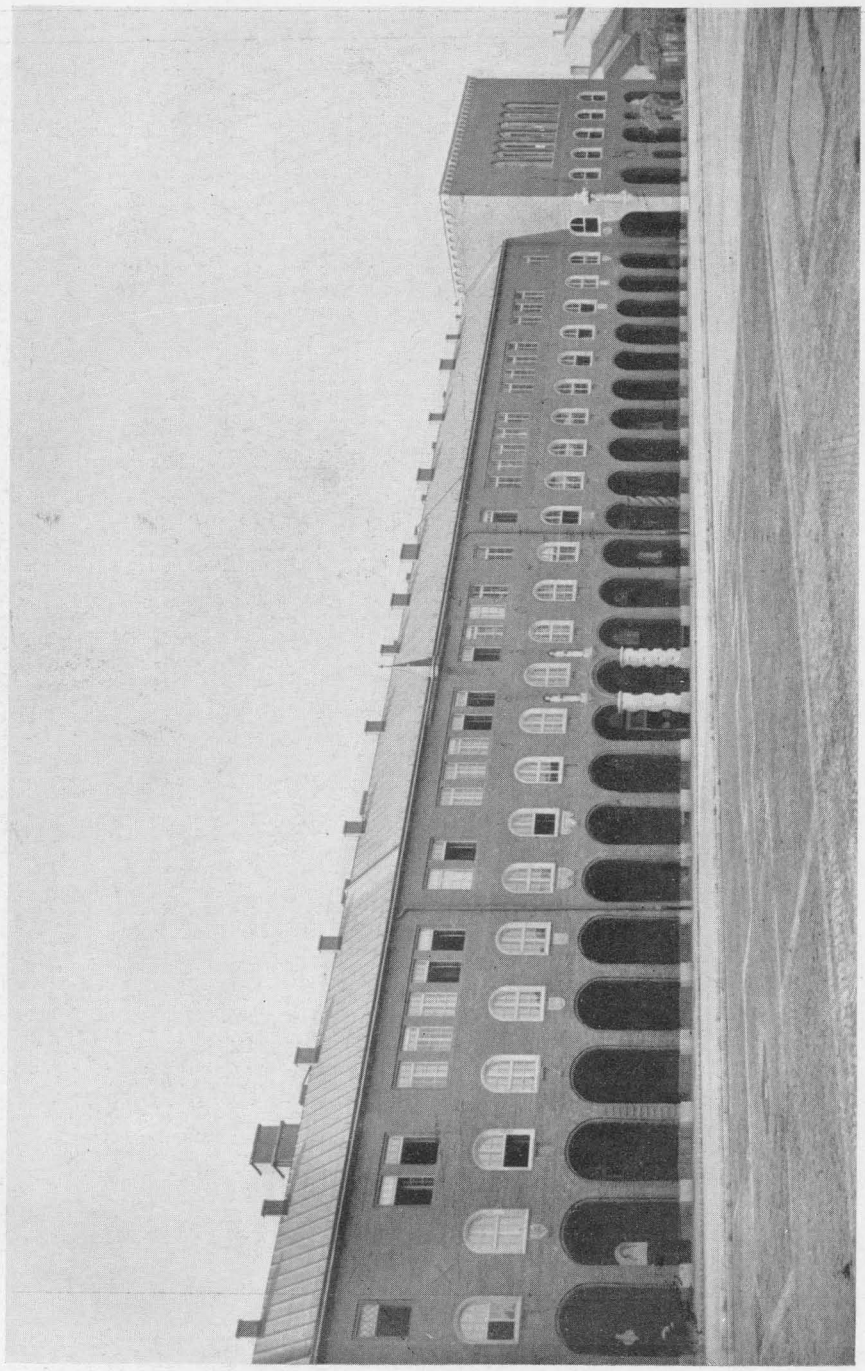

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR
ÉPÍTETTÉK: ERDÉLYI ANDRÁS ÉS FIA ÉS BREUER IMRE ÉPÍTŐMESTEREK

A PÜSPÖKI SZEMINÁRIUM ÉS SZENT IMRE KOLLÉGIUM

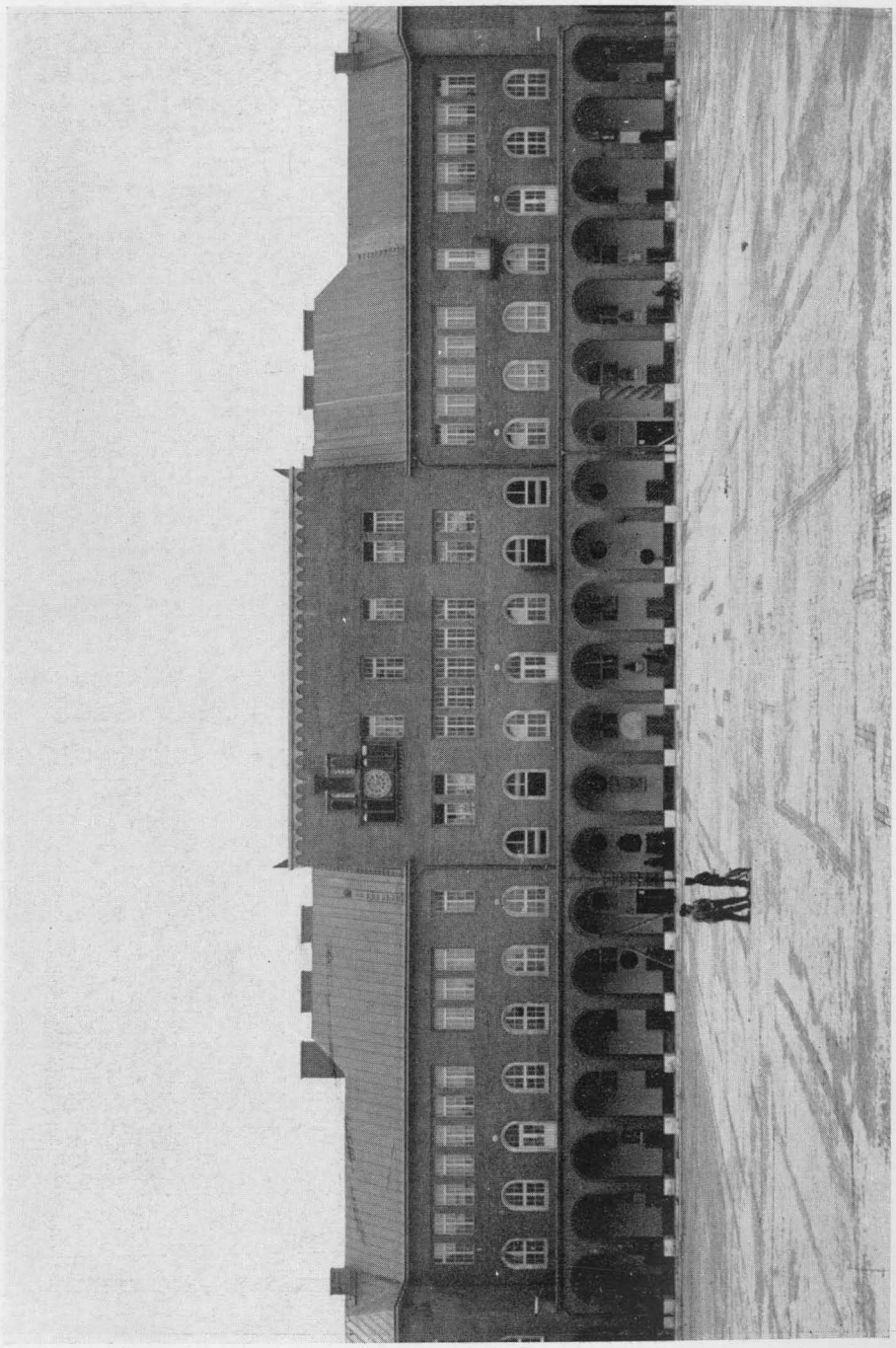

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR
ÉPÍTETTÉK: SZOLCSÁNYI ISTVÁN ÉS TAKÁCS JÁNOS ÉPÍTŐMESTEREK

A VEGYÉSZETI INTÉZETEK

RERRICH BÉLA

RERRICH BÉLA

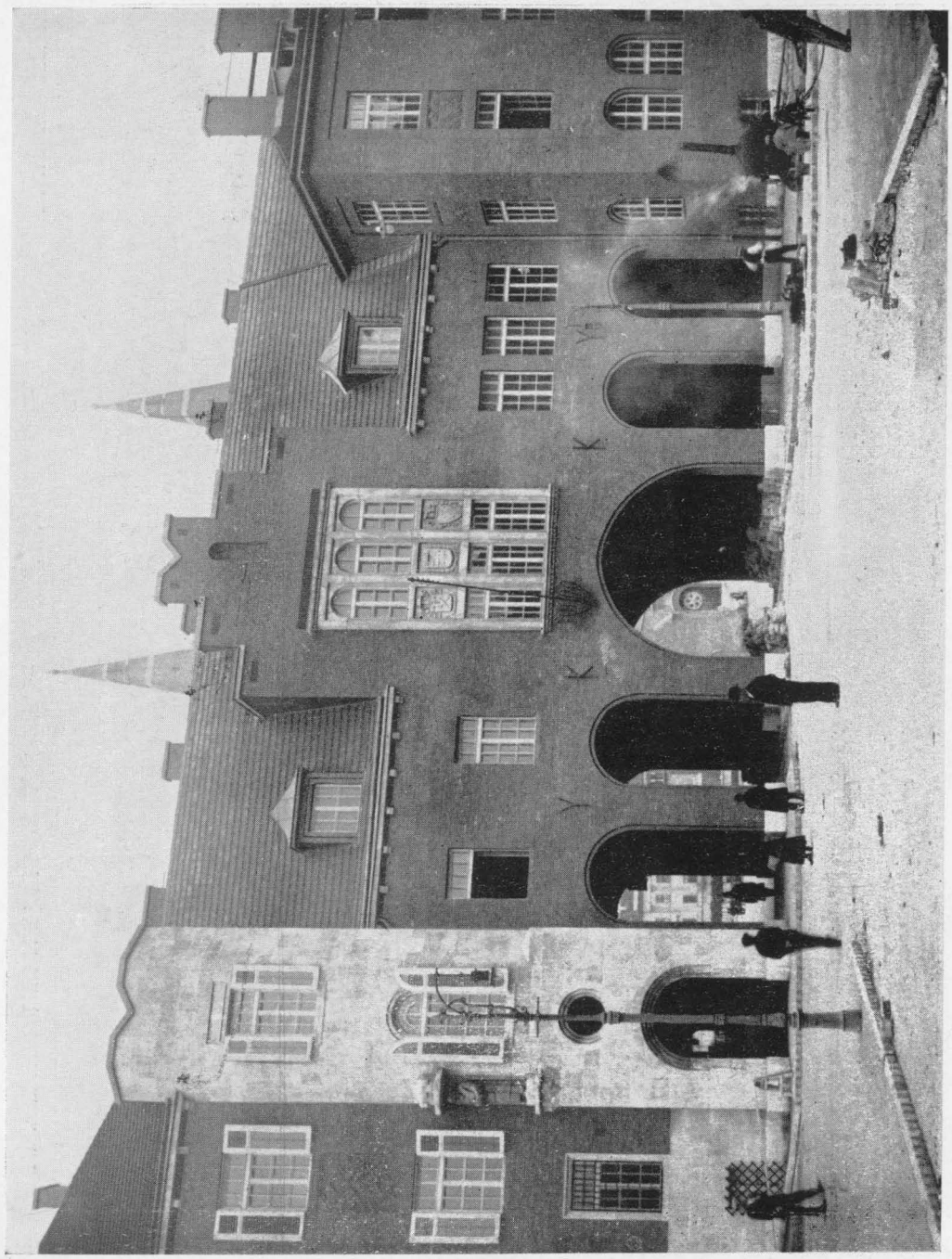

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR ÁTJÁRÓ A TEMPOM-TÉRRE

RERRICH BÉLA

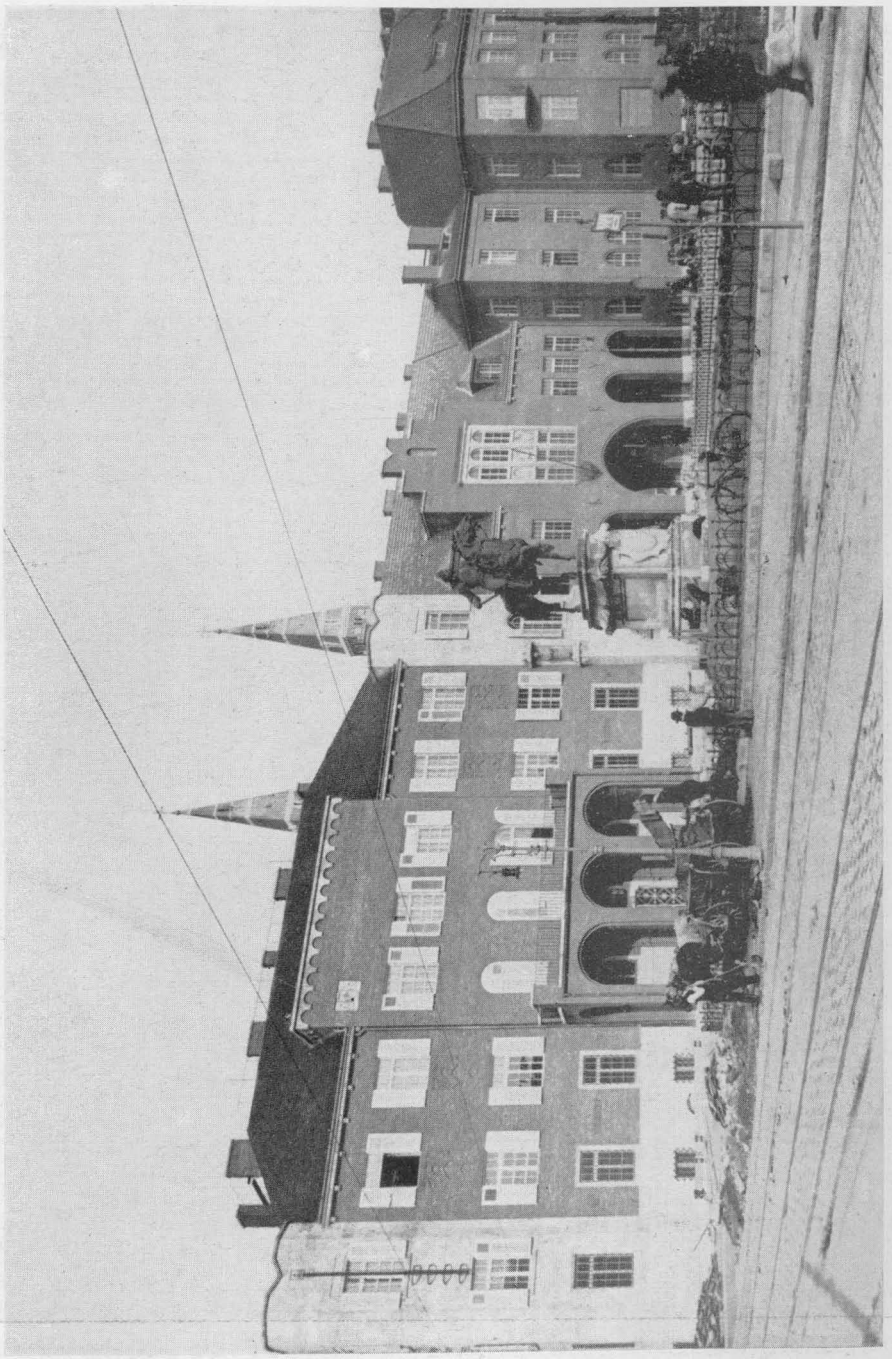

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR

A PÜSPÖKI PALOTA

RERRICH BÉLA

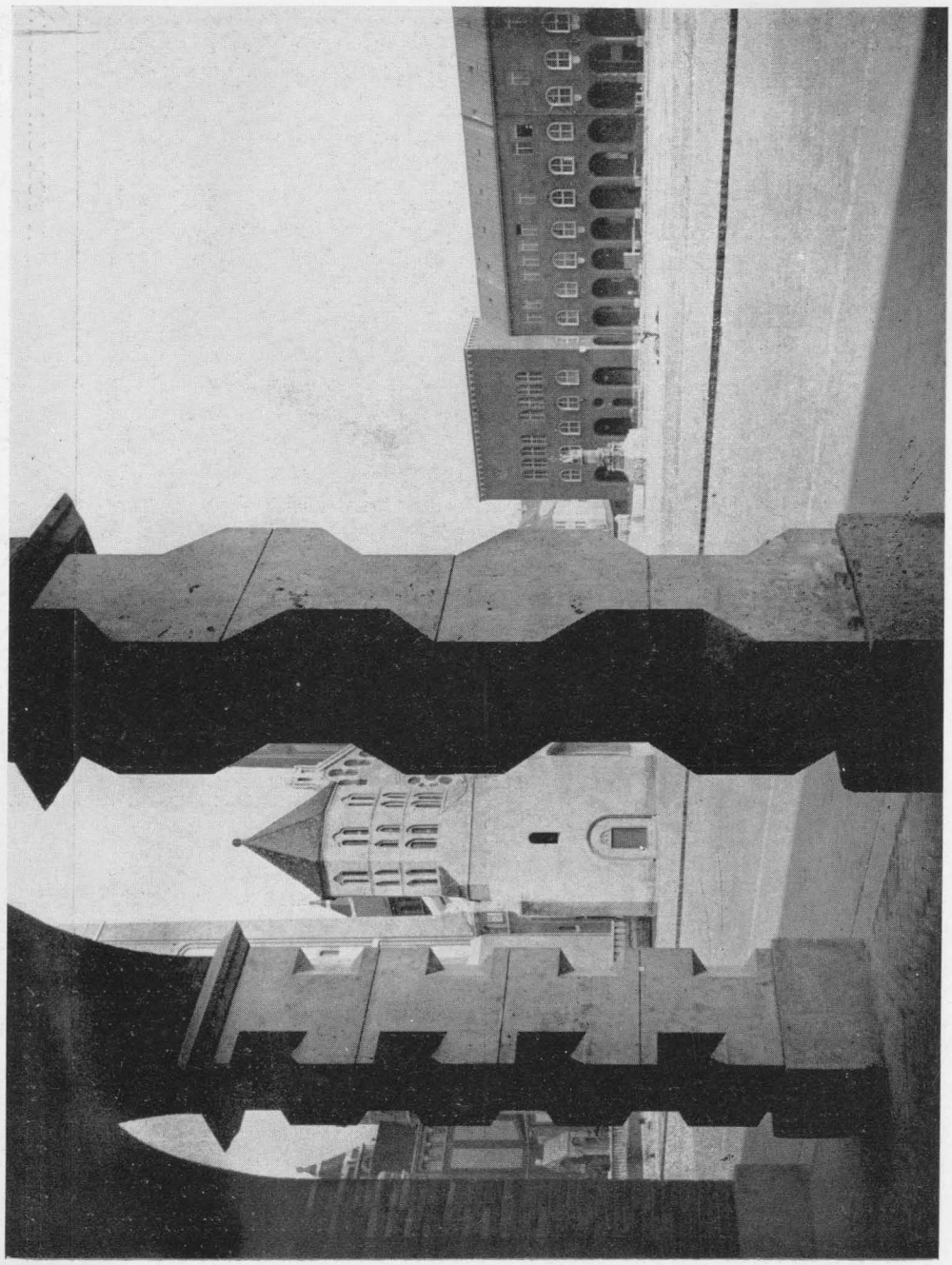

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR, AZ EGYHÁZI TEMPLOM ŐSI TORNYÁVAL

RERRICH BÉLA

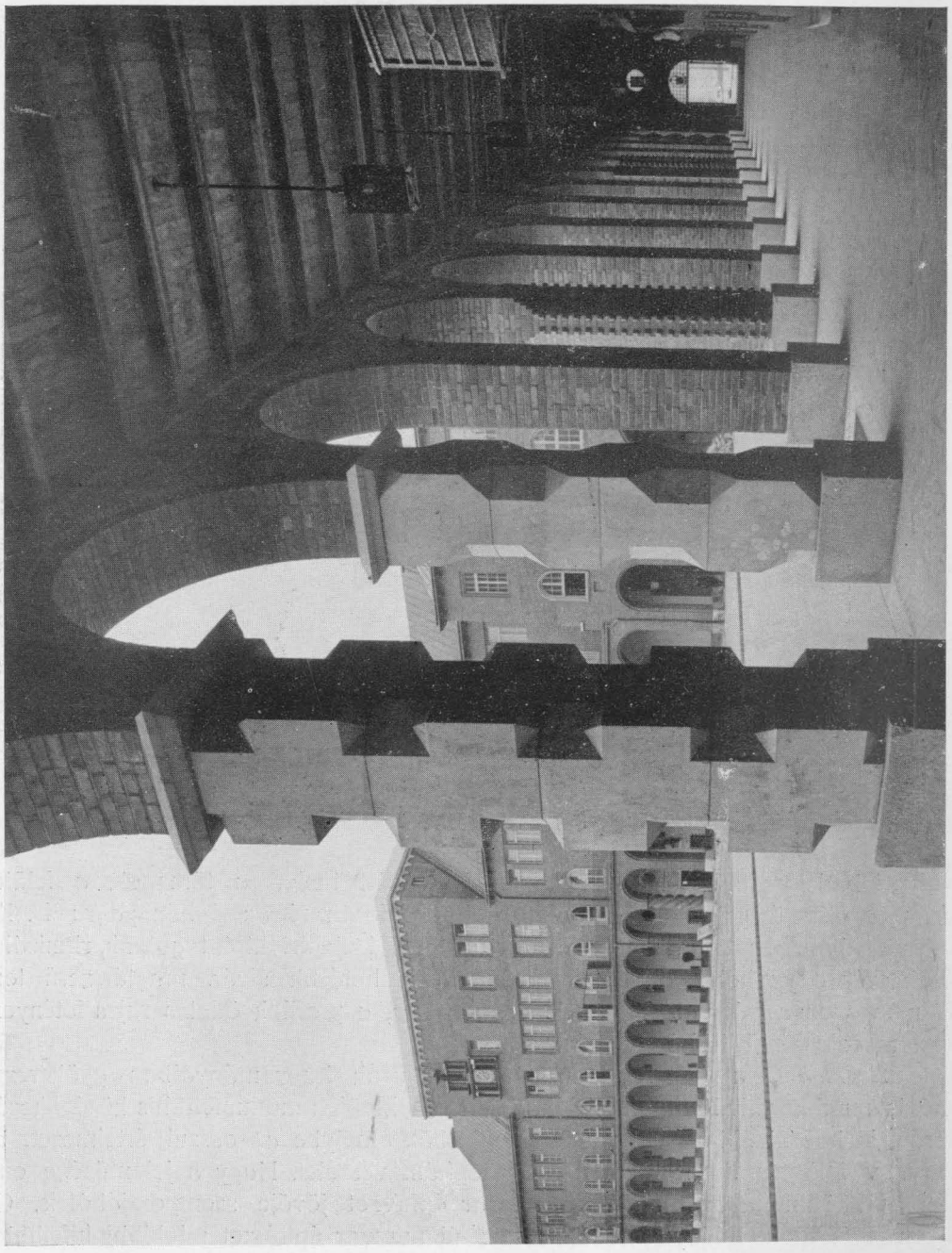

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR ÁRKÁDJAI

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR EMLÉKE
OHMAN BÉLA SZOBORMŰVE

volt szabad gazdag díszítéshez folyamodni. Ezért kellett a tömegek, a felületek arányos elosztása mellett legnagyobb gondot fordítani az építőanyagra is. Ilyen egyszerű homlokzatokat, melyeket egyedül a nyílások, árkádok tagolnak, ritmizálnak, csak szép anyagból szabad építeni, különben hatásuk sivár, magtárszerű lenne. A nemes anyagból való felületek eleven színe, a profilok ötletes rajza főtényezője a kompozició művészi hatásnak.

Rerrich Béla épületei, bár a mult stílusok hagyományaiban gyökereznek, mégis a mai kor kívánalmait fejezik ki. Végre sikerült a monumentális középítkezések terén is kitörni abból a körülzárt gyűrűből, amelybe a rosszul értelmezett konzervatív fölfogás szorította a magyar építőművészetet. Nagy a jelentősége ennek nemcsak önmagában, hanem a magyar építészet jövője szempontjából is. Csak ilyen feladatok útján remélhetjük az új magyar építészet mielőbbi kifejlődését, a korszerű és a faji vonások szintézisét.

Rerrich Béla oly sikerrel oldotta meg a szép és kényes feladatot, hogy a gáncsoskodásnak el kell némulnia az egésznek harmonikus és festői együttesével szemben. Az árkádos Templom-tér már ma is úgy hat, mintha patinás műemlék lenne. A régi olasz és angol motívumoknak modern hangszerelése és a klinkertéglával való összeházasítása kitűnően sikerült. Nem szabad itt a helyi gyökértelenséggel előhozakodni. Éppen ennek a megoldásnak és anyagnak a feladata az, hogy a magyar Alföldön gyökeret eresszen és alapja legyen a további fejlődésnek.

Sajnos, a közelmult építészete az Alföldön olyan sivár képet mutatott, hogy csak idegen ojtással lehet a magyar architektura vad fáját megnemesíteni. Igaza van *Klebelsberg* miniszternek, mikor az ákácfára utal, melyet csak a XVIII. században honosítottak meg Magyarországon és amely nélkül ma már szinte el sem lehet képzelni az Alföldet. A túlégetett, májszínű klingertéglának hasonló jövője lehet a terméskövet nélkülöző magyar síkságon. Ebben az anyagban a magyar építészet jobban és őszintébben találhatja meg a faji formáit, mint az álromán, álreneszánsz, álbarokk vakolat és működő homlokzatokban.

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR WERBŐCZY ISTVÁN EMLÉKE
MARGÓ EDE MŰVE

Három oldalról veszik körül a homlokzatok a teret, melynek keleti, keskeny oldalát a székesegyház zárja le. Mindenütt kétemeletesek az épületek, kivéve a templommal szemben lévő középső szakaszt, mely hármat hordoz. Úgy ezt, mint a két hosszú oldal befejező pavillontömbjét magas, síma attika koronázza lapos tetővel. Ez a két sarokpavillon az egész épületkompozició legjellegzetesebb, legsikerültebb része. Kitűnő záróakkordjai az árkádos, egyenletes homlokzatrészeknek. Az udvar architekturája nem árulja el, hogy minő különböző tudományos, vagy egyházi célt szolgálnak az egyes épületrészek, csak kívülről, a Boldogasszony-sugárút torkolatával szemben kap külön, egyéni hangsúlyt a püspöki palotarész.

Sok finomság, ötlet nyilvánul a részletekben. De nem tolakodóak, szinte váratlanul akad az ember az egyes artisztikus motívumokra. Így az árkádok pillérei között néhány mulatságos, fantasztikus formájút találunk. Egy csavart pillért a szegedi néphumor már el is nevezett adóprésnek. A püspöki palota és szeminárium homlokzatát itt-ott szenteknek kőből és égetett klinker-anyagból való stilizált szobrai díszítik, a háromemeletes szakasz attikáját pedig a sokat emlegetett zenélő óra ékesíti. Figyelmet érdemelnek a művészi vasmunkák is.

Mindenképen nemes, tisztelettudó és művészi gondolat volt a miniszteről, hogy az árkádokban megalapította a magyar nemzeti emlékcsarnokot. A magyar kultura nagyjai vonulnak fel egymás mellett szobrokban, domborművekben,

RERRICH BÉLA

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR SZENT GELLÉRT

OHMAN BÉLA SZOBORMŰVE

RERRICH BÉLA

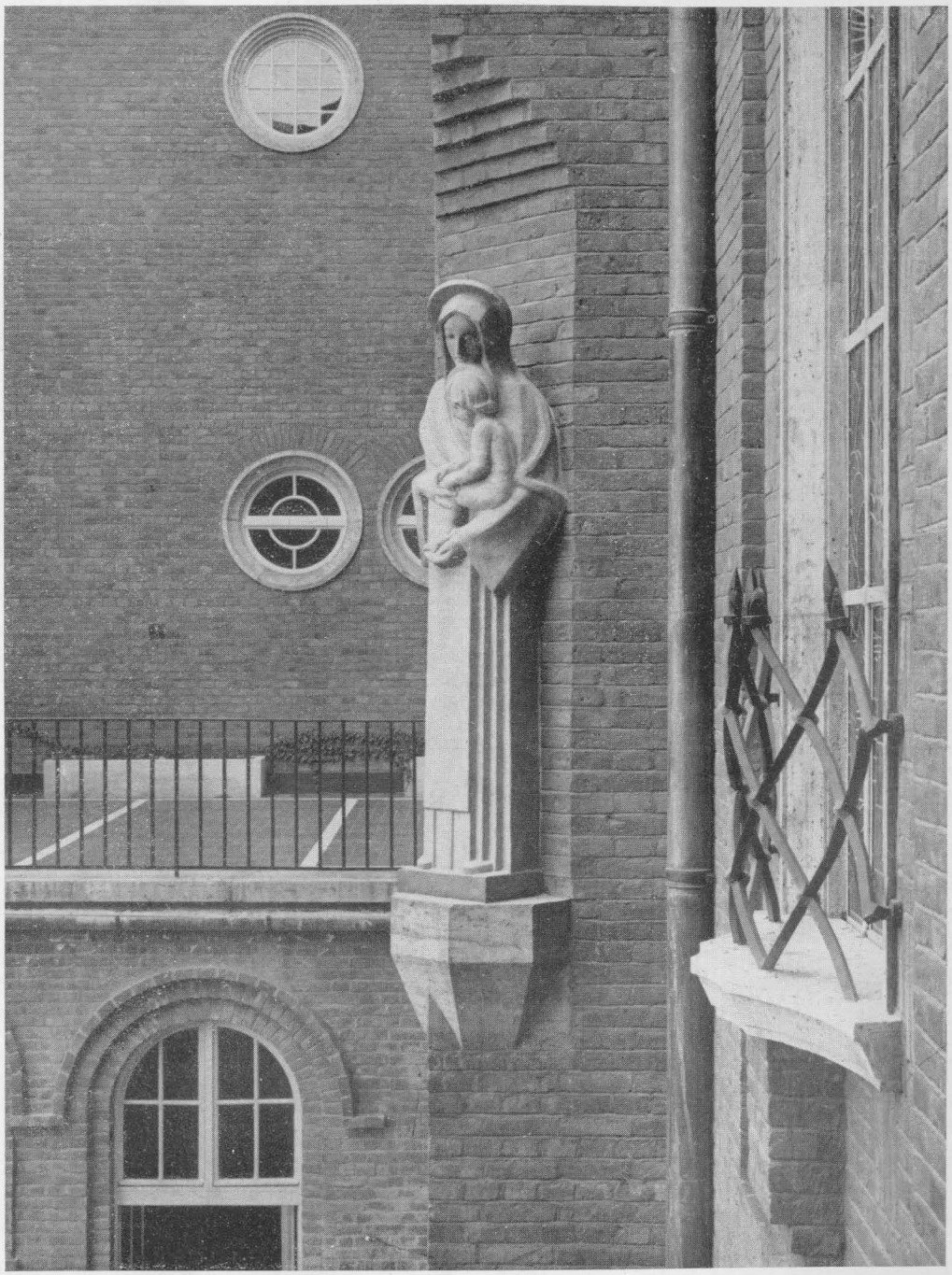

MADONNA-SZOBOR A PÜSPÖKI PALOTA UDVARÁN
PAP JÓZSEF SZOBORMŰVE

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKE
OHMAN BÉLA MŰVE

epitafiumokban megörökítve. Az ötlet néhai *Ströbl* Alajos mesterünk hagyatékában lévő szobroknak megvétele szolgáltatta. Ő a budapesti Epreskertben kezdte meg a híres magyar művészek mellszobrának felállítását. A szegedi árkádokban egyedül a Ströbl-féle szobrok régiek, a többi mind most készült. Különböző magyar szobrász alkotása. Mindegyik más nemcsak stílusban, hanem a megörökítés egész elgondolásában is. Épp ennek a változatosságnak köszönhető az emlékcsarnok festőisége. Régi keresztfolyosók, templomhajók artisztikuma elevenedik meg előttünk. Érdekes egyébként, hogy a kevésbbé népszerű szobrászaink jobban beleélték magukat a feladatból következő hangulatba, mint a szobrászprimadonnák. Az utóbbiak még annyira bent ülnek a naturalizmusban, hogy eredetibb és az épülettel jobban összevágó stilizálás nehezükre esett. A legjobban sikerültek *Ohman* Béla iparművészeti iskolai tanár alkotásai. Ő mintázta Körösi Csoma Sándor archaizáló szárkofágját, a híres ázsiai kutató fekvő alakjával, valamint az épületen kívül-belül elhelyezett dekoratív jellegű szobrok és domborművek legtöbbjét. Igen stílusos még *Margó* Edének robusztus Werbőczy-reliefje és *kövesházi Kalmár* Elzának Madách-feje.

Nem feledkeztek meg a tér stílszerű kikövezéséről sem. Egyszerű kőkockák rajzos mintával. Az egyik sarkon a régi, lebontott Demeter-templom ősi tornyának maradéka, Szeged történelmi multjának festői dokumentuma, a másikon *Köllő* Miklós Szentháromság-szobra. Egy belső sarokba még széles kávájú kutat is terveznek.

Erre a térre valóban büszke lehet Szeged városa. Elgondolója és megvalósítója példát mutatott arra, hogy egységes, művészi terv alapján, aránylag mérsékelt

FÜHRER LÁSZLÓ
ELEKTROTECHNIKAI VÁLLALATA
TELEFON: 842—60 BUDAPEST TELEFON: 842—60
IRODA:
IV. KER., MOLNÁR-UTCA 53
MŰHELY ÉS RAKTÁR:
VIII., NAGYTEMPLOM-U. 28

költségekkel milyen nagyszabású építészeti kompozíciót lehet létrehozni. A szegedi Fogadalmi templom tere egyszerre nemes bélyeget üt a Tisza partján épült város műemlékekben és építőművészeti látnivalókban, sajnos, annyira szegény és újdonsült képére. Olyan központja lesz a városnak, minővel csak a régi kulturájú külföldi városok dicsekedhetnek. Semmi üres hivalkodás, fölösleges cicoma, a művészi gondolat itt a maga tisztaságában, nemességében szólal meg. És a Fogadalmi templom, a Trianon miatt Szegedre áttelepedett temesvári püspök fölavatására váró székesegyháza is sokat nyer új környezete által.

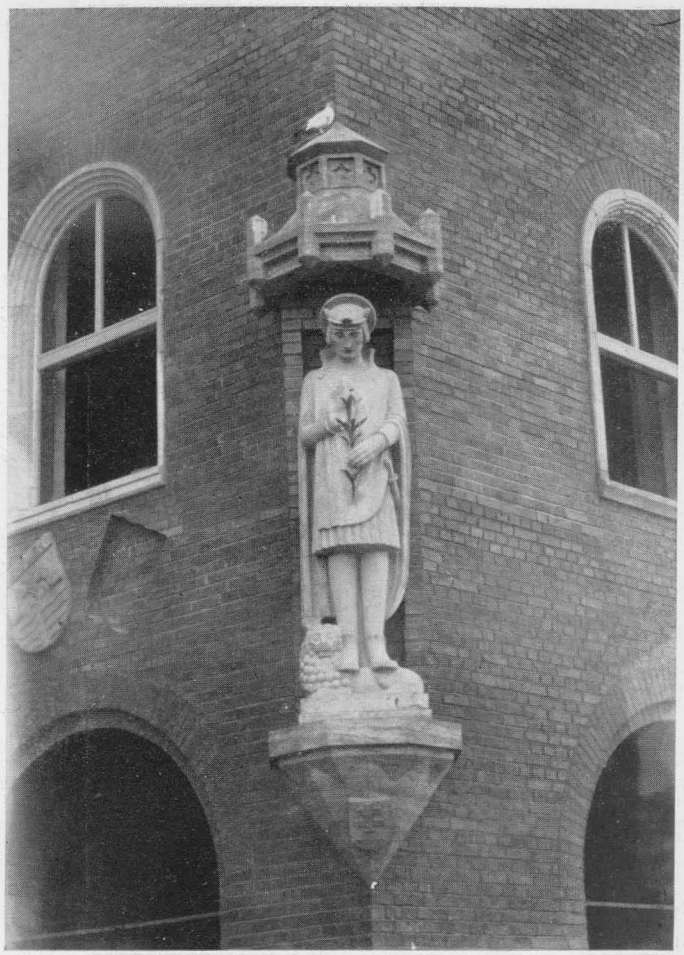

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR SZENT IMRE EMLÉKE
OHMAN BÉLA SZOBORMŰVE

Most még csak az hiányzik, hogy a gyönyörű tér a templom oldalain és a szentély mögött is méltó folytatást kapjon. Hasonló stílusban micsoda monumentális lezáródást kaphatna a nemes építészeti kompozició a Fogadalmi templom körül. Reméljük, szerencsésebb pénzügyi viszonyok között erre is sor kerül. A szegedi Templom-tér azonban már így is az ország legszebb modern építőművészi alkotása. Elgondolója és tervezője nemcsak az egyháznak és a tudománynak épített méltó hajlékot, hanem mindketten önmaguknak is örökbecsű emléket emeltek. *Ybl Ervin.*

A kecskeméti vágóhíd tervpályázatára beérkezett 27 terv felett a bírálóbizottság *almási Balogh* Lóránt építész-tanár előadása alapján a következőkép döntött: az első díjat *Hárs* György, *Králik* János és *Farkas* Sándor közös tervükkel, a második díjat *Tóbiás* László szegedi építész, a harmadik díjat *Hárs* György, *Králik* János és *Farkas* Sándor nyerték. Megvették *Bereczk* Sándor és *Sárkány* István tervét.

Wälder Gyula műegyetemi tanár tervei szerint építik a pécsi-mecseki tüdőszanatóriumot. A Mecseken építendő Horthy Miklós tüdőszanatórium tervei felett döntöttek a pénzügyminisztériumban. A zártkörű tervpályázaton, mint isme-

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR
ZÁSZLÓTARTÓ SZOBRA A PÜSPÖKI SZEMINÁRIUM SZÁRNY-ÉPÜLETÉN
OHMAN BÉLA SZOBORMŰVE

retes, nyolc műépítész vett részt és pedig: dr. *Hültl* Dezső, dr. *Kotsis* Iván, *Wälder* Gyula, *Schoditsch* Lajos, *Körmendy* Nándor, *Pilch* Andor és *Hoffmann* László. A bírálóbizottság *Wälder* Gyula műegyetemi tanár terveit ajánlotta megvalósításra. A szanatórium vízvezetéke csőfektetési munkálatai egyebekben annyira előrehaladtak már, hogy nemsokára meg lehet a csövek lefektetését is kezdeni. A város most már kérni fogja a pénzügyminisztériumtól az elfogadott tervpályázat megfelelő adatainak közlését és ezek alapján ki fogják a versenytárgyalást írni.

Szeged város Templom-tere.

Az utolsó félszázad alatt a monumentális építőművészet iránti érzék úgyszólván teljesen kiveszett az emberekből. Ha megfigyeljük középületeinket, templomainkat és egyéb monumentálisnak szánt alkotásainkat, akkor azt fogjuk látni, hogy vagy maguk nélkülözik a művészetet és monumentalitást, vagy pedig oly környezetben létesültek, mely az ilyen benyomásokat teljesen lerontja. Legjobb esetben félmegoldásokkal találkozunk, fájdalmas érzéseket ébresztve a hozzáértő szemlélőben. Pedig egy város szépsége és vonzó ereje legelsősorban az építőművészeti alkotásaiban és azok művészi összhatásában, vagy monumentalitásában rejlik. Ez nemcsak képzelt valami, hanem nagyon is reális alapon gyümölcsöztethető érték. Hiszen az idegenforgalomnak a hely szépsége az egyik alapvető előfeltétele és ma már nagyon sok város számottevő jövedelme éppen az idegenforgalomból adódik. Éppen ezért nagy örömmel kell megállapítanunk, hogy az új templom és a körülötte teremtett tér révén nemcsak Szeged

városa, hanem az egész ország is oly alkotással gazdagodott, mely egységes művészi felépítésével és monumentalitásával messze földön ritkítja párját.

Szeged városa abba a szerencsés helyzetbe került, hogy akadt végre valaki, aki a napi szükségletek kielégítésénél messzebb látott és minden energiájával, tehetségével és művészi lelkesedésével lehetővé tette azt, hogy aktuális építő feladatokat egyesítve, az új Fogadalmi templom körül tér formájában egy olyan egységes keret keletkezhessen, mely grandiózitásával, egységességével és szépségével lenyűgözően hat a szemlélőre és dísze lehetne a világ bármely városának.

Ez a valaki gróf *Klebelsberg* Kuno, Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere. Íme, a megfelelő férfiú a maga helyén! Ő volt az, akinek művészi elgondolása képezte azt a szilárd bázist, mely e nagy mű létrejöttéhez szükséges volt. Az ilyen összefoglaló elgondolás és akarat nélkül ilyen alkotás nem jöhet létre.

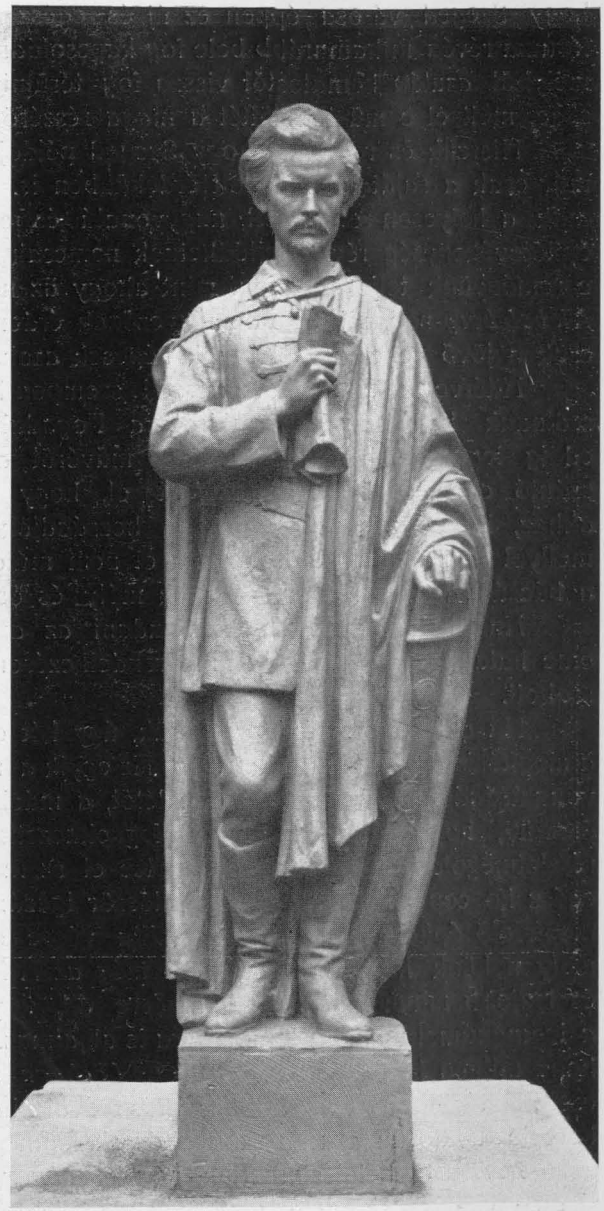

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR PETŐFI SÁNDOR EMLÉKE
HORVAY JÁNOS SZOBORMŰVE

Ha gróf *Klebelsberg*-nek a szóbanforgó tér létrehozásánál szerzett érdemeit igazán meg akarjuk érteni és kellőképen értékelni, akkor el kell képzelnünk azt, hogy mi lett volna e térből az ő befolyása nélkül? Egészen bizonyosan az történt volna, hogy úgy, mint másutt is, a különböző rendeltetésű épületek különböző időben egymástól függetlenül és a kellő egységbe foglalás nélkül, sőt egymásra licitálva, valószínűleg különféle stílusok alkalmazásával épültek volna fel, aminek következtében a tér a helyes alapformája dacára nélkülözte volna a nagyvonalú művészi egységet és létrejött volna egy — bár impozáns méretű — tér, amely művészi szempontból semmivel sem múlta volna felül más városok hasonló közterei.

A körülmények szerencsés kialakulása és gróf *Klebelsberg* művészi intuiciója azonban lehetővé tette e szépséges alkotás létrejöttét és meg vagyunk győződve,

hogy Szeged városa éppen ez új és egész Európában ritkaság számba menő fóruma révén mihamarább bele fog kapcsolódni a nagy idegenforgalom útvonalába, melyből azután kamatostól vissza fog térülni a város lakosságának áldozatkészsége, mellyel e mű létrejöttét a maga részéről elősegítette.

Hisszük és reméljük, hogy Szeged példáját többi városaink is követni fogják, már csak a saját jól felfogott érdekükben is. Rá kell végre ébredniök arra, hogy csak a helyesen elgondolt, nagyvonalú és egységes alapelgondolásból kiinduló építőtevékenység révén fejlődhetnek nemcsak naggyá, hanem széppé is. Ha pedig e reményünk teljesedni fog, mint ahogy az nem is lehet másképp, akkor ez gróf *Klebelsberg*-nek, mint kezdeményezőnek érdemeit oly magasra fogja emelni, hogy csak a jövő generációk lesznek képesek azokat kellően értékelni.

Áttérve a tér építőművészeti szempontból való méltatására, legelőször is szólnunk kell annak magjáról, a Fogadalmi templomról. *Foerk* mesternek eddig legnagyobb és legkiválóbb művéről azonban már annyi és oly mélyen szántó elismerő kritika hangzott el, hogy én túlgyengének érzem magamat ahhoz, hogy ezekhez valamit is hozzáadjak. Szeged városának e szimbóluma mellyel önmagának állított soha el nem múló emléket, olyan, hogy azt — mint a búcsús a szent helyet — csak mély és őszinte megilletődéssel szemlélhetjük.

Annál többet szeretnék mondani az azt körülölelő térről, *Rerrich* mester eme hatalmas alkotásáról, ha a rendelkezésemre álló hely nem lenne oly szűkre szabott.

Ha e teret szemügyre vesszük, úgy két oly momentum ötlik szemünkbe, mely a megítélésnél döntően esik latba. Az egyik a monumentalitás, mely egyszerű nagyvonalúságával nyűgözi le a szemlélőt, a másik a felépítés anyagszerűsége. E téren érezzük, hogy alkotója elég önfegyelmezettséggel rendelkezett ahhoz, hogy a részletmegoldások közben se veszítse el szem elől soha egy pillanatra sem az egész koncepciót. És itt érezzük először igazán, hogy a tervező megtalálta a célnak megfelelő építőanyagot és megtalálta végre ebben azt a sajátos építőanyagot is, mely nekünk Magyarországon — még az Alföldön is — korlátlan mennyiségben és legjobb minőségben rendelkezésre áll, úgyszólván elpusztíthatatlan s emellett a legmonumentálisabb feladatokra is alkalmas. Itt válik talán először nyilvánvalóvá, hogy milyen igaza volt halhatatlan *Lechner* mesterünknek, ki már évtizedekkel ezelőtt a téglában és kerámiában, más szóval a hazai földből termelhető építőanyagban kereste tudatosan a mi viszonyainknak legmegfelelőbb építőanyagot.

Rerrich-nek köszönhetjük, hogy *Lechner* álmát valóra váltotta. Most, hogy ő megmutatta nekünk az utat, meg vagyok győződve, hogy a nemes tégla (klinker), mint a magyar építőművészet egyik legfontosabb eleme, mindinkább el fogja foglalni helyét a jó építőkőben szegény hazában, de különösen az alföldi városokban.

Minden magyar építésznek, de különösen minden város vezetőségének meg kellene néznie a szegedi új Templom-teret, hogy a tanulságokat saját szemlélet alapján levonhassa s ezeket a köz érdekében értékesíthesse.

Wannenmacher Fábián.

Az egyetemi épületek és a püspöki palota építkezésénél:

Erdélyi A. és Fia és *Breuer Imre* építőmesterek végezték a püspöki szeminárium föld-, kőmíves-, elhelyező-,

RERRICH BÉLA

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR KAPUBEJÁRÓ

KÉSZÍTETTE: KÓNYA GYÖRGY

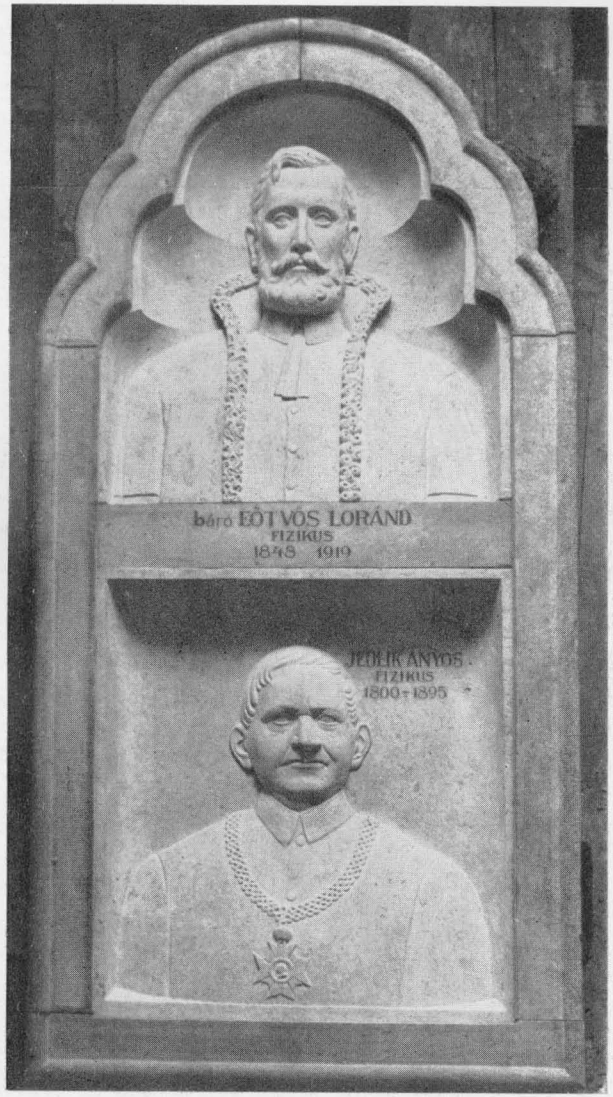

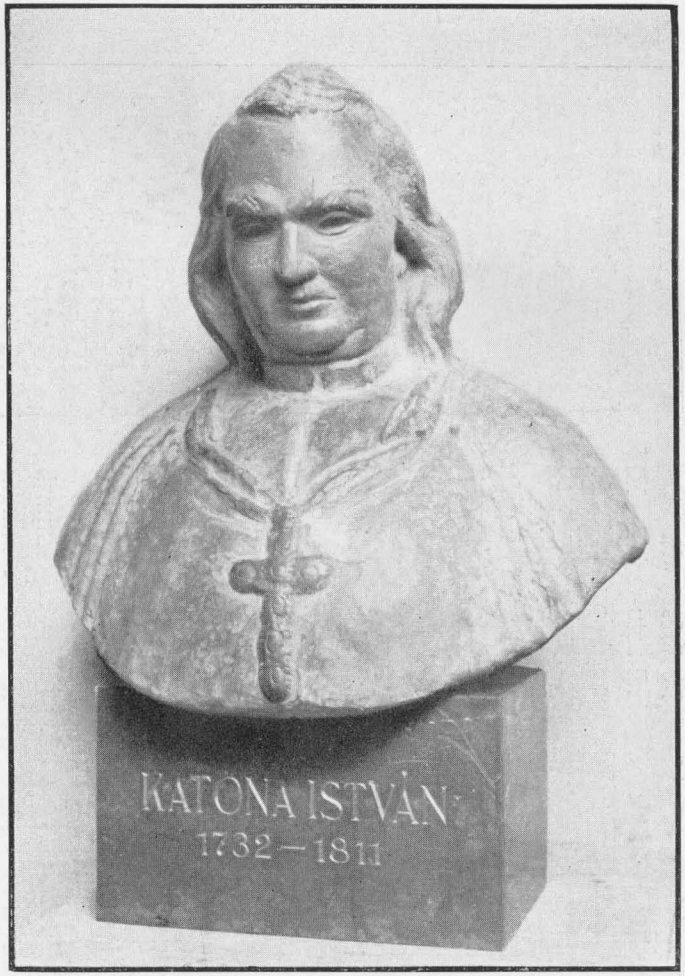

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR

EÖTVÖS LÓRÁNT ÉS JEDLIK ÁNYOS EMLÉKE
KÓRMENDY JENŐ MŰVE

KATONA ISTVÁN EMLÉKE
MEDGYESSY FERENC SZOBORMŰVE

Szolcsányi István építőmester (Szeged, Béke-utca 18.) végezte a chémiai épületek és a püspöki palota föld-, kőmíves-, elhelyező- és vasbetonmunkáit.

Rainer Károly és Fia asztalosmesterek (Szeged, Fodor-utca 3.) készítették a gyönyörűen megmunkált kapukat, a díszes kivitelű ablakokat és az összes asztalosmunkát. *Rainer Károly* egyike Szeged legrégibb, legkiválóbb asztalosmestereinek. Pesti szemmel nézve, a *Michl Alajos*, *Müller Rezső* asztalosárúgyárakkal lehet együvé sorozni. Ami kiváló asztalosmunka készült Szegeden az ulolsó pár évtizedben, az legnagyobb részt *Rainer Károly* műhelyéből került ki.

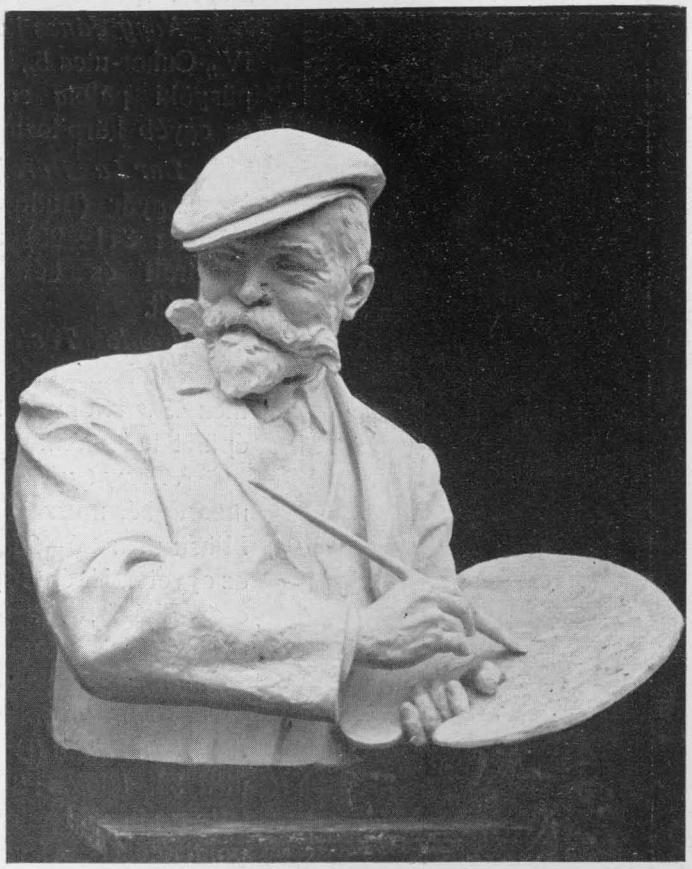

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR BENCZUR GYULA EMLÉKE
KISFALUDY STROBL ZSIGMOND MŰVE

Kónya György lakatosmester (Szeged, Szent László-utca 7.) készítette a püspöki palota remek kapuvasalását, díszvasrácsait, lépcsőrácsait, különleges ajtó- és ablakrácsait, a rajz szerint készült díszkilincseket.

Thék Endre bútor-, zongora- és épületmunkák gyára r.-t., (Budapest, Üllői-út 66/b/c, telefon: 303—98 és 303—81) készítette a püspöki palota összes belső berendezéseit, a reprezentális helyiségek gazdag falburkolatait.

Seenger Béla márvány- és kőipari r.-t. (Budapest, VIII., Kisrókus-utca 21—23., telefon: 521—28) készítette a püspöki palota kőhomlokzati részeit, az összes kőfaragó- és márványmunkákat.

Haverland Antal m. kir. szab. emelőgép, felvonó- és vasszerkezetek gyára (Budapest, VIII., Nap-utca 22., telefon: 329—66 és 439—53) szállította és szerelte az épületek összes felvonógépeit. Ugyancsak itt említjük meg, hogy *Haverland Antal* készítette a báró Lukachich Géza budai bérházának felvonóit is.

Nagy Pál a legjobb hírű budapesti mázolómesternek, néhai *Götz Adolf*-nak műhelyéből kikerült szegedi mázoló- és szobafestőmester (Szeged, Kárász-utca 15.) készítette a püspöki palota és szeminárium mázolómunkáit.

Bille János lakatosmester (Szeged, Ősz-utca 6.) készítette az A. és B. épületek épületvasalási és díszlakatosmunkáit.

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR GIULIANÓ PÁPAI KÖVET EMLÉKE SIDLÓ FERENC RELIEFJE

Nagy János kárpitos és díszítő (Budapest, IV., Cukor-utca 5., telefon: 832—74) készítette a püspöki palota selyembrokát, velour-szőnyeg- és egyéb kárpitosmunkáit.

Barlha Károly elektrotechnikai vállalat, Bosch-gyár (Budapest, VIII. ker., Vas-utca 16., telefon: 311—98) szállította a püspöki palota csillárait és készítette a villamosberendezési munkáit.

Hantos Testvérek R.-T., festő, mázoló és tapétázó iparüzeme (Budapest, VI., Horn Ede-utca 5., telefon: 185—23) végezte a kémiai épület mázolómunkáit.

Alexy György okleveles gépészmérnök villamossági és műszaki vállalata (Budapest, VI., Falk Miksa-utca 26—28., telefon: 209—92) készítette az egyetemi B és C épületek erőátviteli-, világítási-, csengőjelző-, fényjelző-, villámházító-, egyenáramú- és automatikus házitelefonberendezési munkáit.

Bründl János egészségügyi és fűtőberendezési vállalata (Budapest, VII., Péterfy Sándor-utca 34., telefon: 315—19, raktár 314—87) készítette a püspöki palota és a chémiai intézetek központi fűtését és vízvezetéki berendezését. Kiválóbb építészeink különösen ügyelnek arra, hogy a központi fűtés, mint az épületnek legfontosabb része, még áldozatok árán is, feltétlen megbízható, kipróbált és szolíd cég kezébe kerüljön.

Szmatana József villamossági vállalata (Budapest, Táborhegy, 16.778., telefon: 620—82 és Szeged, Gizella-tér 3., telefon: 34—02) készítette a chémiai és gyógyszertani épületek villanyszerelési munkáit. Az abszolut szakszerű berendezésnél külön figyelmet érdemelnek a falba sülyesztett automatikus biztosítótáblák és az amerikai Tumbler-kapcsolók.

Az Alföld monumentális építőanyagáról, a debreceni „klinkertégláról" *Rerrich Béla* a „Pesti Napló"-ban a következőket írja: „A végleges tervek elkészítésével egy másik igen fontos munka indul meg párhuzamosan: a homlokzathoz szükséges téglaanyag előállítására irányuló kísérletek. A monumentális elgondolású, rendeltetésüknél fogva hosszú időkre szánt épületeket nem lehet vakolat-homlokzatokkal elkészíteni. Az eddig szokásos úgynevezett „szárazon sajtolt" téglák színe megúnt, gépszerű, egyhangú hatása semmi esetre sem lett volna megfelelő ehhez az épülethez. Egy, Magyarországon akkor még nem gyártott homlokzatképző anyagot akartam, a „Klinker"-t. A szegediek méltányos óhajtása az volt, hogy

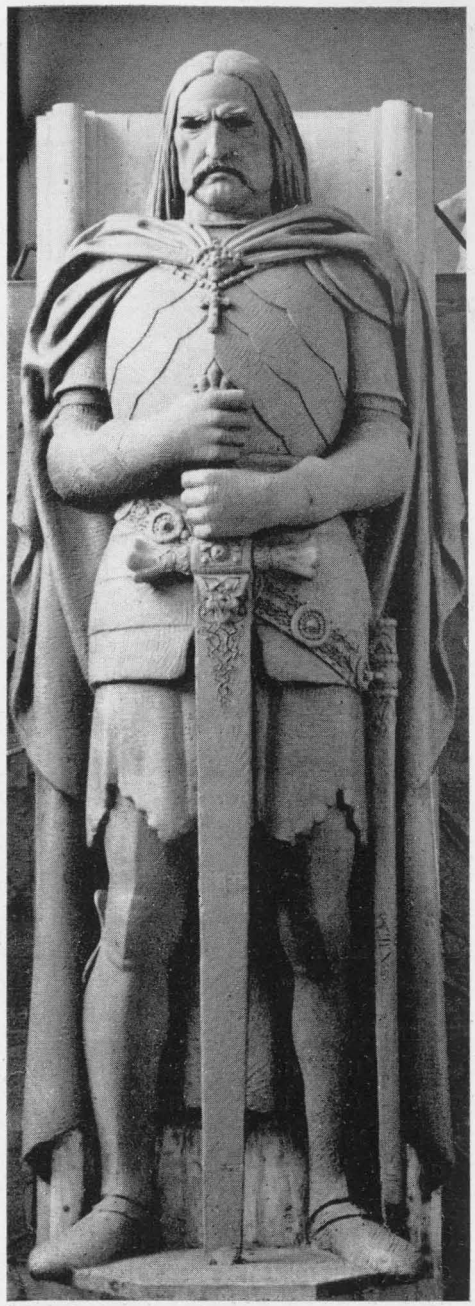

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR

HUNYADI JÁNOS ÉS KAPISZTRÁN JÁNOS EMLÉKE
SIDLÓ FERENC RELIEFJE

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR KISFALUDI STROBL ZSIGMOND MŰVE NAGY LAJOS EMLÉKE

az építkezéseket a szegedi ipar, a szegedi munkáskéz építse fel. Sajnos, azonban a szegedi téglagyár kísérletei nem vezettek eredményre a berendezés hiánya miatt. Most bizonyult be, milyen értékes és hasznos volt az a munka, amelyet Debrecen városa folytatott oly irányban, hogy a kőben szegény Csonka-Magyarországon olyan városi útburkolati anyagot készített, amely teljesen a helyi termékekből állítható elő. Debrecen város téglagyárának szakképzett és agilis igazgatója, *Medvegy Elemér* csakhamar megkezdte a kísérleteket. Sürgöny, levélváltás minden egyes kísérlet, minden egyes égetés után. Végre a „Klinker" színe szebb, világítóbb, felülete selymesebb, bársonyosabb lett és gróf Klebelsberg kultuszminiszternek Berlinbe elment a latinszövegű sürgöny, amelynek magyar fordítása röviden: „A nagy magyar Alföld monumentális építőanyagát végre megtaláltuk".

Wagner Hugó okleveles gépészmérnök, központi fűtés- és vízvezetékberendezési vállalat (Budapest, VI., Tölgyfa-utca 20., telefon: 515—10) készítette a károlykörúti Erényi bérpalota központi fűtés- és vízvezetéki munkáit.

Pestszentlőrinci Parkettgyár és Gőzfűrész R.-T. (Budapest, VI., Személynök-utca 16., telefon: 212—44) végezte a Haggenmacher Oszkár városmajorutcai bérházaiban a parkettmunkákat.

A SZEGEDI TEMPLOMTÉR CSANÁD VEZÉR EMLÉKE PÁSZTOR JÁNOS MŰVE

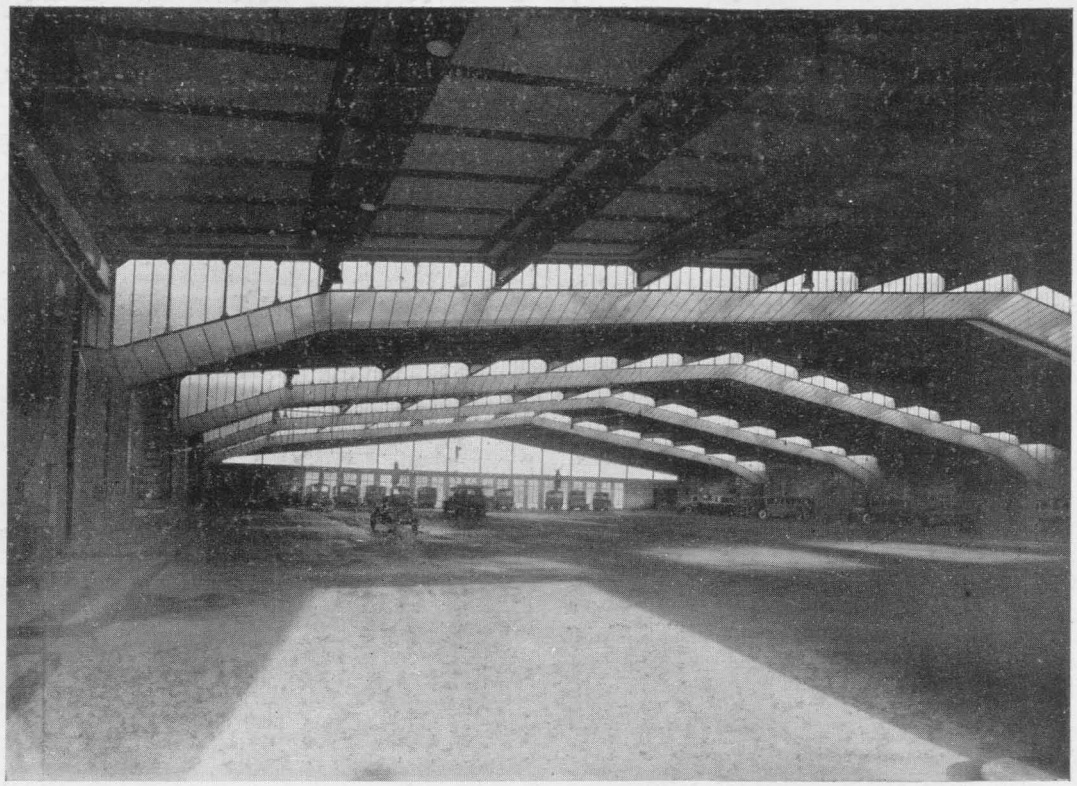

DR. HÜLTL DEZSŐ: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS AUTOBUSZGARÁZSA

Az autobuszgarázs 72 méter fektávolságú, 100 méter hosszú vasszerkezete a **Magyar Kir. Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak,** Budapest, X., Kőbányai-út 21. sz. alatti telepen készült. Az összes egyéb vasszerkezeteket is a gyár készítette és szerelte fel.

Lenti kép a Budapest székesfőváros tanácsa által a VI., Szabó József-utcai autobuszgarázs központi fűtéséhez megrendelt és a **Ganz és Társa Villamossági, Gép-, Waggon- és Hajógyár R.-T.** által gyártott 4 darab, egyenkint 50 m² fűtőfelületű, szabadalmazott alacsonynyomású vízcsöves gőzkazánt és az ezekkel összeépített szabadalmazott vándorrostélytüzelést tünteti fel. Úgy a kazánok, mint a vándorrostélyok szerkezeti megoldása a legkorszerűbb elméleti megfontolások és gyakorlati tapasztalatok alapján készült és azok a modern vízcsöves kazánok és önműködő rostélyok több évtizedes fejlődésének eredményeit egyesítik magukban.

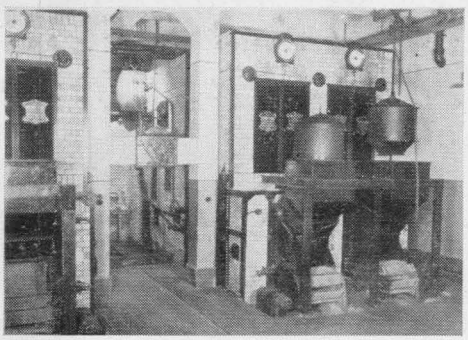

A megcsonkított Magyarország számára — nem rendelkezvén többé a leggazdagabb széntelepekkel, vízierőkkel és földgázforrásokkal — parancsoló követelménnyé vált, hogy a megmaradt barnaszénvagyon a leggazdaságosabban használtassék fel és ez a szénvagyon úgy a nemzet-, mint a magángazdaság céljaira olyan esetekben is rendelkezésre álljon, melyekben eddig majdnem kizárólag külföldi származású, magas fűtőértékű szén és koksz használtatott fel.

A **Ganz és Társa R.-T.** az általa forgalomba hozott, szabadalmazott kistípusú vándorrostélyokkal, melyekből a legutóbb évben, főleg **hazai közüzemek számára kereken 25 darabot szállított,** szervesen belekapcsolódik a hazai gyenge minőségű barnaszenek kizárólagos felhasználása érdekében kifejtett országos mozgalomba és annak sikerét kipróbált, nagymultú vízcsöves kazánjaival és önműködő vándorrostélytüzeléseivel nagymértékben elősegíti.

Kiterjedt, exakt kísérletsorozatokkal **beigazoltast nyert, hogy a leggazdaságosabb kazánüzem ezekkel a berendezésekkel az olcsó daraszenek eltüzelése mellett is biztosíthatók,** emellett a hatóságok megkövetelte füstmentesség is könnyen elérhető.

Ha figyelembe vesszük ezenkívül, hogy az ilyen **kazán- és rostélyberendezések** a szokásos méretű **pincehelyiségekben** könnyen és esztétikusan **elhelyezhetők** és hogy **kezelésük rendkívül egyszerű** és tulajdonképen **csak felügyeletet igényelnek,** egyébként **üzemük önműködő** és hogy végül a **befektetési költségek a tüzelőanyag-megtakarítással amortizálódnak,** úgy teljesen megoldottnak tekintendő az a probléma, mely eddig a hazai barnaszeneknek a központi fűtéseknél való kizárólagos alkalmazásánál fennállott.

M. A. R. A. B. U.

KAZÁNOK ÉS RADIÁTOROK
KÖZPONTI FŰTÉSEKHEZ

MAGYAR RADIÁTORGYÁR
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST
X. KER., GYÖMRŐI-ÚT 76—78. SZ.

TELEFON: J. 550—88, 390—34

ZUZÁN BÉLA
SZOBAFESTŐ- ÉS MÁZOLÓMESTER
BUDAPEST, X., MARTINOVICS-TÉR 4/b. TELEFON: J. 360—06

Eternit
cső

csatornázásra, eső-, szennyvíz levezetésére, szellőztetésére stb.

Nem rozsdásodik, könnyű, vizet nem ereszti át, olcsó

ETERNITMŰVEK, HATSCHEK LAJOS
Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 33

BUDAPEST
VI., HORN EDE-U. 5.

TELEFON: L. 994—51
~ L. 985—25 ~

MAGYAR FŰTÉSI
ÉS SZELLŐZTETÉS-
BERENDEZÉSI
VÁLLALAT
(ADAMY ARNOLD)

TELEFON: J. 340—71

BUDAPEST
IX., MÁRTON-UTCA 35/a

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Molnár-utca 53.
Telefon: Aut. 842—60

Felelős szerkesztő és kiadó: Fábry Miklós Pátria irod. Vájl. és Nyomdai R.-T., Budapest Felelős nyomdavezető: Mészáros Vilmos